

Богдан Ленкий.

Записки втікача.

I.

Серце твоє перекроєне на двоє: одна половина тішиться, а друга сумує.

Одна тішиться, що ворог не вхопив тебе в руки, не повісить, ані не вивезе Бог-вість куди, — а друга сумує, бо кидаєш свій край і не знаєш, коли його побачиш, та, чи побачиш?

До смутку хтось тобі сорому досипає, як до оцту гірчиці.

„Втікаєш? О свою шкіру дрижиш? А що станеться з твоїми братами, не мислиш?... Ти самолюб, такий, як і другі, — інте-лі-гент...“

Боїшся глянути в очі жінці й дітям, щоб не вичитали твоїх думок.

Гаряче чоло до зимного вікна тулиш.

Сумно хитаються смереки, ніби кажуть: „І ти втікаєш від нас? Як було добре, то приїздив у гори, щоб свіжим повітрям дихнути, послухати шепоту потоків і з вірлами думки понад хмари пустити, а нині, коли ворог підкрадається до гір, то ти від них втікаєш? Гарно так?!“

Сто пар залізних коліс притакує смерекам: „так, так, так.“

І тобі ще гірше соромно стає, ніж сумно.

Сто разів гірше.

Ліниво й несміливо сунеться поїзд понад проваллями гірськими. Боїться, чи не підмінований шлях. Наслухався про зраду, бачив навіть, як зрадників карали, страшно йому.

... Дурний поїзд, дурний!

Перед мостом аж кламцає зі страху залізними зубами. Торозженеться, то стане, а на міст їхати боїться, бо ануж там динаміт?

„Таж то тепер нікому вірити не можна. Самі Юди. Диви, кілька рублів здовж шляху з кишень повисипали!“

За Юдин гріш „свою державу“ продають.

Під мостом у ярі трьох „ляндштурманів“ куняє.

Ватра ледь-ледь коптить, бо великої класти вара!

Цеж позиція воєнна! Трьох старих ляндштурманів і три ще старші „верндлі“*), складені в козел. Тільки на них казанок

*) Давного типу кріси австро-угорської армії.

повісь і кулешу вари. Більше вони до нічого негідні.

Дядьки, перебрані за вояків, жалісно дивляться на тії „веридлі“ та на дим, що снується з ватри.

Думають.

Про що?

А вже ж, що про хату, челядь, і про маржину.

Як вони там без них?

Чи дадуть собі раду?

А що буде, як москалі до села ускочать?

„Йой, Боже, ти наш!!!“

— — — — —
А вітер від полонин біжить і сміється: „Чи ви подуріли, хлопці? Граєтеся у війну, як хлопці? Сімдесят двох вас таких легінів від Ємного до Вороненки і хочете гір сокотити?“

Сокотіть, сокотіть, за те ваших братів повісять.“

Ватра гасне, дядьки до сирої землі припадають, поїзд всувається в тунель.

Темно, як опівночи в каглі, а гуркіт такий, ніби громи з канонами б'ються.

Нараз, — гаркнули ланци, заскреготали колеса, гегепнули черепи людські об стіни вагонів і поїзд стоїть.

Хтось сіркнув сірник. Видно перестрашені лиця. „Не смій! Не смій! За світло смерть, бо це сигнали ворогам, не знаєш?“

І люди деревіють. Крізь відчинене вікно насунуло димів. Старі кашляють, діти кричать.

„Не бійтеся, бо ми самі в страху.“

„Чого поїзд стоїть? Чи другий насупроти жене, чи хто шини зірвав, чи що?“

Але спитати нема кого, бо поїзд без кондукторів їде. В нім самі машиністи, урядовці, будники й їх родини, а з чужих, кого вони з ласки забрали. На кожній стації то вози, то машини „шлюсували“. Тих машин є вже кілька. Різної форми, розміру, віку. Не знати, як „цей гарнітур“ тримається купи, бо ніяка „інструкція“ такого дивного поїзду не передбачила.

Поїзд — утікач!

Ще трохи і ялиці також зірвуться з місця, і Довбушеві Комори і Говірля. Всьо кинеться на втеки. Всьо!

Лиш гуцулів не пусять. А може самі не підуть? Куди й пощо?... Пусте!

Страх ухопив поїзд за гичку і з місця не пускає. Стій! Стоїть: мінуто, годину... вічність. Байдуже, бо часу вже нема, час також утік, лиш годинник в кишені тикоче, з привички.

Думки по голові скачуть, як варіяти.

Пригадується учорашня ніч... Гадина в сіннику... Ніколи ще так багато гадин у горах не видали... То знов: земля під людськими ногами дудонить, — ворог іде... То знов: медвідь чалапає круг хати... Не медвідь, а жандарм. Може два—три. Заберуть вас, бо ви білля на вориню сушили... знаки ворогам подавали...

Ніяк не годен заснути. Зриваєшся і вибігаєш на двір. Трі-можно розглядаєшся кругом. Світає. За Ворохтою щось важко дихає, стогне, сопе... Поїзд.. І камінь спадає тобі з грудей. Коли поїзди ходять, то видно, що не всьо ще пропало... Чекаєш: ось і він... Паровіз, паровіз, паровіз... Самі паровози. Втікають. Машиніст побачив тебе і, як ранений птах крильми, так він руками махає: „О-го!“

Так пропала твоя остання надія.

Вертаєш у хату і будиш своїх. Вони також так спали, як ти.

„Втікаємо!“

„Куди?“

„Куди другі“.

„На Угри?“

„Де можна“.

Начальник стації змилосердився над вами і забрав до свого воза. Їдете, аж нараз серед тунелю: гов!

Діти кричать, годинник тикотить, думки, як божевільні скачуть. По верхах, по долах, по цілім твоім життю. Вони також втікають, бо в голові за тісно. Тепер треба би мати таку голову, як бодня.

Аж поїзд рванув собою: вперед-взад, вперед-взад, вперед, і — іде. Жінки хрестяться побожно...

А на найблищім перестанку розмова;

„Чого поїзд ставав?“

„Каменюка на шинах лежала“.

„Може зі склепіння відірвалася?“

„А-я! Зі склепіння. Зрадники до тунелю вкотили. Хотіли, щоби поїзд вискочив із шин, гадали — з гонведами іде“.

— — — — —
...Дурний поїзд, дурний!

І думки назад у голову вертають. Кожна на своє місце. Вже не скачуть і не б'ються з собою, лиш утомлені, лягають спочивати.

Діти повилазили між клунки на полиці, маленькі в матерей на руках; засипляють.

Поїзд сунеться вперед, куряться верхи, небо у хмарах; стурбоване. Часом якась зоря вискочить і втікає. Може і зорі також схочуть втікати?

Поїзд їде.

Смереки біжать за ним. „Беріть і нас!“

II.

Фіолетно... синяво.. сіро.

Світає.

Люди зелені, як водяники, під очами підкови.

На бровах і на віях саджа. Протреш очі рукою і саджу розвезеш по лиці. Виглядаєш, як у цирку кльови. Смішно. Та якось ніхто не сміється з тебе, ніби люди забули про сміх.

А може вже й не засміються ніколи?

Від кількох неділь нічого веселого не чули. Сам жах.

Жах перед ворогом і — перед своїми.

Судять, вішають, вивозять кудись.

Куди і защо, — не знати. За дзвони на похоронах, за хоругви, за сиву корову, що вийшла на загумінок, за те, що жінка хліб пекла і з комина курилось.

Ніхто не знає, що можна робити, а чого ні, хто тобі ворог, а хто приятель, хто донесе на тебе, а хто ні.

Самого себе боїшся, своїх думок...

Так кілька неділь. І тепер ти від того всього втікаєш.

Поїзд ніби спішиться: гур, гур, гур.

Сонце вже високо, діти збудилися і хочуть „до дому, на снідання“.

„Цитьте! Станція недалеко. Дістанете теплого молока“.

„Ми хочемо до дому“.

„Дому нема“.

„А деж...?“

„Цитьте!“

До станцій тільки військо пускають. А нас заточуть на якісь сліпі шини і там стій! — Годину, дві, десять. Маєте час. А що голодні трохи, так велике діло: поностьте! Бо, хто ви такі?... Втікачі... А може й „ферретери“?*)

*) Зрадники.

Маляри бісом дивляться на нас.

І не диво. Від них що найкращі полки поза Карпати післали, а звідтам тільки ранених і втікачів привозять.

Гарна мені заміна!

Так і чуєш, що одно неважне слово, одно зайве питання і — ти пропав...

Всячину розказують собі подорожні.

У возах, як в уліях гуде. Але в голос не балакає ніхто, лиш пошепки. Понахилюються до себе, чоло в чоло і шепочуть: „Був сорок восьмий рік, і Кенігрец, і Сераєво, але такого, як тепер, ще не було“.

„Поступ!“

„Так, так: поступаємо — взад“.

Жандармський капелюх попри поїзд майнув і людям, якби хтось губу рукою затулив. Тихо. А за хвилину знов: „Як привезли його в М....., то такого народу збіглося, як комашні. А халатників найбільше. Жандарми кольбами загнали його до пивниці“.

„Де?“

„А в уряді громадським. Там пересидів ніч. Кажуть, що через крати дивився, як шибеницю для нього на подвірі тесали. На рано мали вішати“.

„Священника?“

„А не повісили Христа?“

Розмова мовкне, тінь від Голгофти на голови розмовників паде. А по хвилині: „І що?“

„Досвіта від Н... якогось простріленого угорського офіцера привезли. Хотів сповідатися на смерть. Пригадали собі, що в пивниці сидить священник, покликали: „сповідай!“ Та ще він і розгрішення не дав, як офіцер помер. Зараз викопали яму коло церкви і: „ховай!..“ Ховає... Аж нараз тривога: „Москаль! Москаль!“ І так, якби вам хто на піря подув, — розбіглися... А священник запечатав гріб, пішов до церкви, скинув фелон і вийшов бічними дверми... Тільки й бачили його“.

„Не дав Бог кривди своєму слугі зробити“.

„Щастя мав“.

„А скільки таких, що не мають?“

„Тисячі“.

„Великі“.

„І велика за них кара буде. Ой буде!“

„Тс-с-с!“ Зашипіло, як гадина в корчах... „Пощо таке казати? Кожний сам і без того знає“.

В куті хлипає жінка.

Пригадала собі, що канарка в клітці лишила, а хата замкнена на ключ. Згине з голоду канарок.

„А нині якась жінка в товпі дитину згубила і гадаєте що? —потішають її. „Де тепер сліз взяти, щоби виплакати всю горе? Де-де-де?“

Борис Гомзин.

Привіддя.

Прадавня пря Ормузда з Ариманом.

Одвічний бій діавола з Христом.

І знов в повітрі тмянім

Шал боротьби Добра со Злом.

I.

Од народження Христа двадцятий вік!

І там і тут

у крутіжах кривавих рік

Надій зімнята рута...

Перед ведуть брехня і блуд,

І гасне без одвіта правди крик.

З кута у кут

Земля вся скута

маревом облуд.

За гріх прадавніх днів покута, —

Коли відпав од Бога чоловік.

Коли в серцях закублилась отрута,

Гордині діавола навек.

І „завтра“ не „сьогодні“

Мигтить усім привабливо в очах...

Бредуть вони угіх палких голодні...

І веться їх niepевний шлях

Над краєм темної безодні,

Де паном владним жак